

Ajaloo õpik 8. klassile

Uusaeg

II osa

Anu Raudsepp, Lauri Kann

Väljaandja kinnitab õpiku vastavust kehtivale põhikooli riiklikule õppekavale ning haridus- ja teadusministeeriumi poolt õppekirjandusele kehtestatud nõuetele.

Lauri Kann (1.–9. ptk; 13.–17. ptk)

Anu Raudsepp (10.–12. ptk; 18.–27. ptk)

Ajaloo õpik 8. klassile

Uusaeg

II osa

Retsenseerinud Ülle Tarkiainen, Merle Lupp

Toimetanud Margo Roasto

Keeletoimetanud Piret Põldver

Kaane kujundanud Kristjan Allik

Küljendanud Heisi Väljak

Kaardid Tiit Kitsik

Mõistesõnastiku koostanud Lauri Kann, Margo Roasto

Küsimused koostanud Silva Taremaa

Fotod ja illustratsioonid

Wikimedia Commons: 9 keskel ja äärel, 10 ülal ja all, 12, 14, 15, 16 äärel (Bibliothèque nationale de France) ja all, 17, 20, 21 ülal ja all, 23 ülal ja äärel, 24 ülal, keskel ja all, 25 ülal (LSE Library) ja äärel, 26, 27, 29, 31, 32 ülal ja äärel, 33 ülal ja keskel, 34 äärel ja all, 35, 36 (The Elisha Whittelsey Collection, The Elisha Whittelsey Fund, 1959), 39 ülal ja keskel, 40 ülal, 42 äärel ja keskel, 43, 45, 46, 47, 48 keskel ja äärel, 49, 51 äärel ja keskel, 52, 53 äärel ja keskel, 54 keskel, 55, 57, 58 ülal ja all, 59, 60, 61, 65 ülal ja äärel, 66, 67 ülal ja äärel, 68, 69 äärel ja keskel, 70, 71 keskel ja äärel, 72 äärel ja all, 73, 74 ülal ja all, 75 ülal, keskel ja all, 80 all (DEA), 81 keskel, 87, 88 keskel, 91 ülal, 93, 97 äärel ja keskel, 98 äärel ja all, 101 äärel, 102 ülal, keskel ja all, 105 äärel, 106, 107 äärel ja keskel, 109 vasakul ja paremal, 110 äärel, 111, 116 ülal ja keskel, 118, 120 äärel ja all, 121, 122, 123 ülal ja äärel, 124, 125 ülal ja all, 126, 127 äärel ja keskel, 128 all, 129 ülal ja keskel, 129 all, 130, 131 äärel ja all, 132 äärel ja keskel, 133 ülal, 134 vasakul, paremal ja keskel, 136, 137, 138, 139 äärel ja keskel, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 149 ülal ja äärel, 150 vasakul ja paremal, 151 ülal ja all, 152, 153, 154, 155 keskel ja äärel, 156 ülal ja all, 157 keskel ja all, 158, 159, 160, 161, 162 keskel, 163, 164, 165 ülal ja all, 166, 167 all, 169, 170, 171, 172, 175 vasakul, 176, 177 ülal ja äärel, 178 ülal, keskel ja all, 179, 180, 181, 182 ülal, keskel ja all, 183 ülal ja all, 184, 185 ülal.

Creative Commons: 40 keskel (Immanuel Giel), 54 äärel (Khalai), 82 all (IvoFalk), 88 äärel (Ivar Leidus), 101 ülal (Pofka), 103 (A. Buks), 105 all (Metsavend), 108 (Halley Pacheco de Oliveira), 110 all (Adam Cuerden), 117 (Tropenmuseum, part of the National Museum of World Cultures), 119 (Robur.q), 133 äärel (John Watkins, Wellcome Collection gallery), 167 äärel (Dutch National Archives, ANEFO), 175 paremal (Henry Armytage Sanders), 185 all (Chmee2), 190 (Bundesarchiv, Bild 146-1970-074-34 / CC-BY-SA 3.0).

Eesti Kunstimuuseum: 76, 162 äärel.

Rahvusarhiiv: 77 (EFA.332.0.125833), 83 (EAA.1858.1.345.3), 86 (Schulz, EAA.1843.1.225.116d), 89 keskel (EFA.315.0.60696), 91 keskel (Schulz, ERA.1627.1.74.236.1), 92 (EAA.402.5.2051.55), 95 keskel (Ivanov, EFA.271.0.200709), 104 (EAA.2111.1.14771.1), 186 all (EFA.114.4.442), 187 (EFA.285.0.60608), 191 keskel (EAA.1771.1.121.2), 191 paremal (Parikas, EFA.272.0.166948), 192 (EFA.113.0.40855), 193 (Parikas, EFA.272.0.166962).

Tartu Ülikooli raamatukogu: 79 keskel.

Eesti Ajaloomuuseum: 79 all (Köler, AM _ 13364 G 4499), 85 (Borchardt, AM _ 8612:1 F 11194), 95 ülal (Königsfest, AM _ 13814:10/e F 14401), 135 (Krick, AM _ 1402:13 F 11751:106).

Eesti Kirjandusmuuseum: 80 äärel (KM EKLA B-42-194), 81 ülal (KM EKLA A-38-10), 82 ülal (KM EKLA B-93-3), 82 keskel (KM EKLA, A-37-704), 89 äärel (KM EKLA A-80-111), 191 vasakul (KM EKLA, A-126:86).

Shutterstock: 128 ülal (Marco Ramerini), 129 all (Wayne Morris).

Eesti Sõjamuuseum: 186 äärel (KLM ET 1910 F).

Viljandi Muuseum: 189 (Parikas, VM VMF 450:13 F).

Illustratsioon kaanel: Gustave Caillebotte. Rue de Paris, temps de pluie (1877)/ Wikimedia Commons

Kirjastus on püüdnud ühendust saada kõigi illustratsioonide autorite või nende volitatud esindajatega. Palume neil, kellega me pole ühendust saanud, pöörduda kirjastuse Maurus poole.

ISBN: 978-9949-641-44-4

Autoriõigus: Maurus Kirjastus OÜ, 2019

Tartu mnt 74, 10144 Tallinn, tel 5919 6117

www.kirjastusmaurus.ee

tellimine @kirjastusmaurus.ee

Kõik õigused käesolevale väljaandele on seadusega kaitstud. Ilma autoriõiguse kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt ega muul viisil.

Hea õpiku kasutaja!

Hoiad käes 8. klassi ajaloo õpiku II osa, mis käsitleb uusaja ajalugu. Nii nagu õpiku I osas, on ka II osas kesksel kohal Euroopa ajalugu. Siiski on õpikus ka Ameerika, Aafrika ja Aasia ajalugu tutvustavad peatükid. Kasulikke teadmisi saab õpikust isegi Austraalia ja Antarktika kohta. Eraldi peatükid ja alapeatükid oleme pühendanud Eesti ajaloole, mida oleme lõiminud laiemalt Euroopa ajaloos aset leidnud protsessidega.

Põhirõhk on õpiku II osas asetatud uusaja ajaloo tähtsamatele teemadele nagu seisusliku ühiskonna kadumine ja kodanikuõiguste levik, tehnoloogia areng ja industriaalühiskonna kujunemine ning Euroopa suurriikide omavahelised suhted. Eraldi peatükid käsitlevad perioodile iseloomulikke poliitilisi õpetusi ja murrangulisi 1848. aasta revolutsioone. Kaugemate maailmajagude puhul oleme kirjeldanud nii nende sisemist arengut kui ka Euroopa kolonisatsiooni mõjutusi. Lisaks poliitilisele ajaloole on õpikus peatükid ka uusaja rahvastiku, kultuuri ja eluolu kohta. Sel viisil oleme üritanud leida tasakaalu nn suurte ajalooliste sündmuste jutustamise ning tolaegse inimese maailmapildi ja igapäevaelu kajastamise vahel.

Õpiku lehekülgede äärtel on olulisemate mõistete selgitused. Täiendavaid teadmisi annavad lisatekstid ja kaardid. Monarhide nimede järel sulgudes on nende valitsusaastad, teiste riigipeade ja ministrite puhul ametiaastad. Muude ajalooliste isikute nimede järel on aga sulgudes nende eluaastad. Küsimused ja ülesanded on paigutatud kohe tekstilõigu järele, mitte peatüki lõppu – see aitab õpitut paremini ja kiiremini kinnistada. Huvitavaks lisa lugemiseks on „Avasta“ peatükid. Läbitud teemade kohta leiab harjutusi ja ülesandeid töövihikust.

Põnevat lugemist!

Autorid

SISUKORD

1. Uusaeg	8
-----------	---

Lääne-Euroopa uusajal

2. Viini kongress	16
3. Suurbritannia	22
4. Prantsusmaa	30
5. Saksamaa	38
6. Poliitilised õpetused	46
7. 1848. aasta revolutsioonid	50
8. Rahvusvahelised suhted	56
<i>Avasta! Euroopa suurlinnad</i>	62

Põhja- ja Ida-Euroopa uusajal

9. Põhjamaad	64
10. Venemaa	70
11. Rahvuslik liikumine Eestis	76
12. Venestusaeg Eestis	84
13. 1905. aasta revolutsioon	90
14. Poola, Leedu ja Läti	96
<i>Avasta! Esimene laulupidu Tartus</i>	104

Maailm väljaspool Euroopat

15. Ameerika	106
16. Aafrika	114
17. Aasia	122
<i>Avasta! Antarktika</i>	128

Ühiskond ja kultuur uusajal

18. Industrialiseerimine	130
19. Industriaalühiskond	136
20. Rahvastik	142
21. Tervis ja toitumine	148
22. Rõivastus ja mood	154
23. Kunst	160
<i>Avasta! Sport ja olümpialiikumine</i>	166

Esimene maailmasõda

24. Suurriikide vastasseis	168
25. Esimene maailmasõda	174
26. Esimese maailmasõja tulemused	180
27. Eesti Esimeses maailmasõjas	186
<i>Avasta! Manifest kõigile Eestimaa rahvastele</i>	193
Mõistesõnastik	196

1. Uusaeg

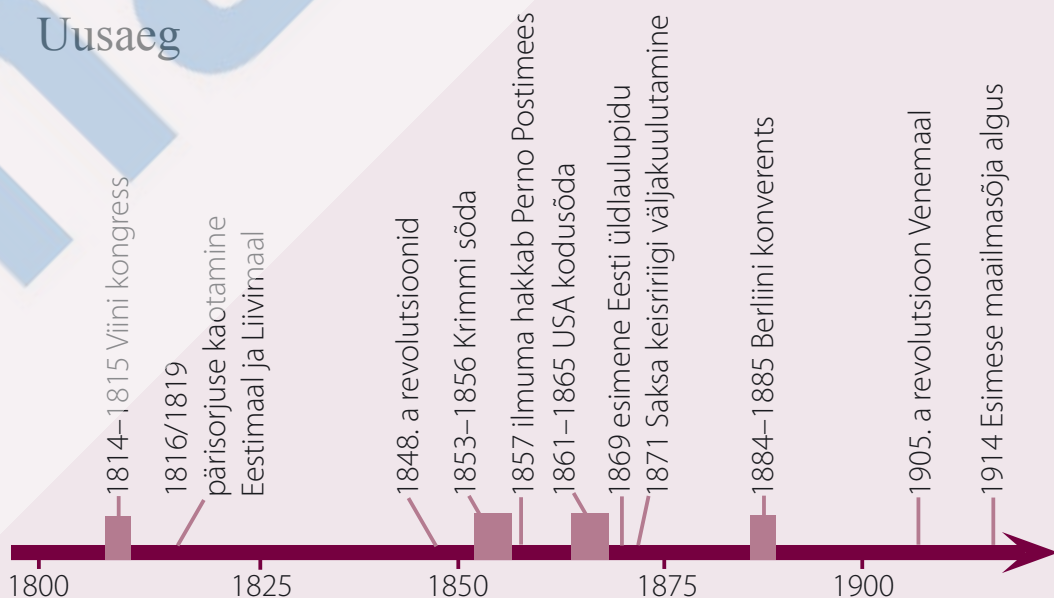
Uusaeg oli muutuste aeg. Tehnoloogiline areng muutis inimeste elu mugavamaks ja kiiremaks. Tööstusrevolutsioon tõi aga kaasa uusi probleeme. Seisuslik ühiskond asendus pikkamisi võrdsemaid võimalusi pakuva ühiskonnaga. Rahvas nõudis suuremaid poliitilisi õigusi. Suurt osa maailmast hõlmasid endiselt koloniaalimpeeriumid.

AJALISED RAAMID

Uusaja mõistel on laiem ja kitsam tähendus. Uusaeg laiemas tähenduses on ajalooperiood, mis algas 15.–16. sajandil aset leidnud suurte muutustega ning lõppes 20. sajandi alguses. Kui üheks levinumaks uusaja algust tähistavaks sündmuseks on peetud Kolumbuse mere-reisi Ameerikasse 1492. aastal, siis uusaja lõpuks loetakse tavaliselt 1914. aastal alanud Esimest maailmasõda. Uusaeg laiemas tähenduses jaguneb omakorda varauusajaks ning uusajaks selle mõiste

Kitsamas tähenduses
hõlmab uusaeg aastaid
1800–1914

Uusaeg

kitsamas tähenduses. Kui varauusaeg hõlmab laias laastus ajavahe-
mikku 1500–1800, siis uusaeg aastaid 1800–1914. Varauusaja ning
uusaja vahelise kokkuleppelise piirina on kasutusel ka kindlaid sünd-
musi tähistavad aastarvud, nagu näiteks 1789, mil algas Prantsuse
revolutsioon, või 1815, mil Napoleon lõplikult võimu kaotas.

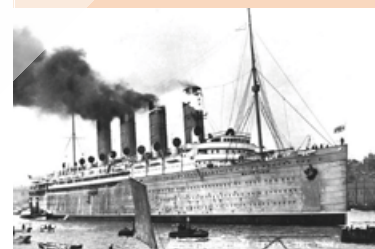
- **Selgita mõiste *uusaeg* laiemat ja kitsamat tähendust.**

KIIRE ARENGU PERIOOD

Uusaeg oli suurte muutuste aeg, mil teadmised nii inimesest
endast kui ka teda ümbritsevast maailmast oluliselt avar-
dusid. Tehti teadusavastusi ning loodi tehnilisi sead-
meid, mis muutsid märkimisväärselt inimeste igapäeva-
elu. Uute energiaallikatena võeti kasutusele **elekter** ja
nafta. Uusajal leiutati nii **telegraaf**, **telefon**, **sisepõlemismootor** kui
ka **elektrivalgustus**. Juba 19. sajandi keskpaigas oli olemas telegraaf-
fühendus Euroopa ja Ameerika vahel. Tänu transpordivahendite
pöördelisele arengule liikusid nii inimesed kui ka kaubad palju ki-
iremini. Ookeani sai ületada **aurulaevadega**, mis olid varasematest
veesõidukitest kordades kiiremad. 19. sajandi alguses ehitati esi-
mesed raudteed ning sajandi lõpuks oli kujunenud ulatuslik raud-
teevõrgustik mitmel maailmajaol. 20. sajandi alguses tegid vennad
Wrightid esimese õnnestunud lennu **lennukiga**.

Telefon 1896. a

Briti ookeaniaurik Mauretania
1907. a

1869. aastal avati Suessi kanal, mida oli ehitatud kümme aastat.
See ühendab Vahemerd Punase merega. Suessi kanal võimaldab
laevaga jõuda Euroopast India ookeanini, tegemata tiiru ümber
Aafrika. 1914. aastal avati Panama kanal, mis võimaldab seilata
läbi Kesk-Ameerika Atlandi ookeanilt Vaiksele ookeanile.

Tööstusrevolutsioon oli saanud alguse küll juba 18. sajandil
Inglismaal, kuid 19. sajandil algas üleminek tööstuslikule tootmi-
sele peaaegu kogu maailmas. Vabrikute rajamine meelitas inimesi

Vabrik Saksamaal
(R. F. Stieler, 1881)

*Tööstusrevolutsioon – üleminek
tööstuslikule tootmisele*

linna tööle ning kuigi enamik inimesi elas maal, kasvasid linnad uusajal märgatavalt. Suurbritannia oli esimene riik, kus sajandi lõpuks oli linnaelanikke rohkem kui maainimesi.

Vabrikutööliste elutingimused olid rängad. Tihti elas terve pere koos väga kitsastes oludes, tööl pidid käima ka lapsed ning tööpäevad kestsid kümme tundi või enam. Töölisi kaitsev seadusandlus arenes aeglaselt. 19. sajandil kujunes uue ühiskondliku jõuna **töölisliikumine**. Moodustati ametiühinguid ja organiseeriti streike ehk tööseisakuid paremate tingimuste saavutamiseks.

*Töölisliikumine – tööliste ja
nende toetajate ühiskondlik
liikumine tööliste olukorra
parandamiseks*

Lapstööliised USAs
20. sajandi alguses

Uusajal paranes märgatavalt hariduse kättesaadavus. Paljudes riikides kehtestati üldine koolikohustus ning rajati kogu maad hõlmav koolivõrgustik. Sajandi lõpus muutus lugemisoskus paljudes maades peaaegu üleüldiseks, ilmusid suuretiraazilised ajalehed ning inimeste informeeritus maailmas toimuvast avardus.

- **Arutle pinginaabriga, milline teadusavastus või tehniline seade on enim muutnud inimeste igapäevaelu.**
- **Kujuta ette elu ilma telefoni ja elektrita. Kirjelda, kuidas nende puudumine mõjutaks sinu tänast päeva.**
- **Millised sotsiaalsed muutused toimusid uusajal?**
- **Mis on töölisliikumine? Kas seda esineb ka tänapäeval?**

IMPERIALISM

19. sajandi alguses lagunesid suurt osa Ameerikast hõlmanud **koloniaalimpeeriumid**. Iseseisvuse saavutasid nii arvukad Hispaania kolooniad Ameerikas kui ka Portugali võimu all olnud Brasiilia. Teisalt kasvas sajandi jooksul veelgi enam Euroopa riikide mõju Aasia maade üle (India liideti Suurbritanniaga, Hiinale suruti sõjaga peale ebaõiglased kaubanduslepped). Kui sajandi keskpaigas oli Euroopa riikide poolt vallutatud veel suhteliselt väike osa Aafrikast, siis Esimese maailmasõja alguseks oli Aafrikas ainult kaks iseseisvat riiki (Etioopia ja Libeeria). Peale Euroopa suurriikide ja USA oli 19. sajandi lõpuks suurvõimuks tõusnud veel ka Jaapan. Jaapanlased olid oma riigi 19. sajandi teisel poolel Euroopa maade eeskujul kaasajastanud. Sajandeid suurvõimuks olnud Türgi oli oma arengus Euroopa riikidest maha jäänud ja märgatavalt nõrgenenud.

- **Uuri internetist või teatmeteostest, mis on imperialism.**
- **Nimeta 19. sajandi lõpu maailma suurvõimud.**

Koloniaalimpeerium – riik, millel on ulatuslikud asumaad

Koloonia – emamaale alluv asumaa

Tänav Kingstoni linnas Jamaica saarel, mis oli Briti koloniaalvõimu all
(J. Hakewill, 19. sajandi I pool)

ORJANDUSE KEELUSTAMINE

Kui varauusaeg oli ülemaailmse orjakaubanduse kujunemise periood, siis 19. sajand oli orjuse keelustamise aeg. 1807. aastal keelas maailma võimsaima laevastikuga mereriik Suurbritannia orjakaubanduse. Aasta hiljem jõustus orjakaubanduse keeld ka Ameerika Ühendriikides. Hispaania koloniaalimpeeriumi lagunemine tõi kaasa orjuse keelustamise suuremas osas Ameerikast. Sajandi keskpaigaks oli orjapidamine keelustatud nii Suurbritannia kui ka Prantsusmaa hiiglaslikes kolooniates. 1861.–1865. aastal peetud kodusõja tulemusel kaotati orjapidamine Ameerika Ühendriikides. Suurtest riikidest viimasena keelustati orjapidamine Brasiilias 1888. aastal.

Kui Lääne-Euroopas oli talupoegade pärisorjus juba kaotatud, siis Ida-Euroopas olid paljud talupojad 19. sajandi alguses veel mõisnikust täielikus sõltuvuses. Preisimaal kaotati pärisorjus sajandi alguses, Vene impeeriumis 1861. aastal. Vene keisririigi koosseisu kuulunud Eesti alal kaotati pärisorjus siiski mõnevõrra varem: Eestimaa kubermangus 1816. aastal ja Liivimaa kubermangus 1819. aastal.

- **Koosta kava orjapidamise ja pärisorjuse kaotamise kohta maailmas.**
- **Arutlege klassis, miks oli vaja orjus ja pärisorjus kaotada.**

SEISUSLIKU ÜHISKONNA KADUMINE

19. sajandi jooksul muutus paljudes maades rahva osa riigielu kujundamisel varasemast märksa suuremaks. Sealjuures oli oluline mõju 18. sajandi lõpus toimunud Ameerika Ühendriikide iseseisvumisel ning Prantsuse revolutsioonil. Kuigi Napoleoni kukutamise saad Euroopas võimule revolutsioonielset ühiskonnakorda pooldanud jõud, ei suutnud nad revolutsiooni mõjul aset leidnud muutusi enam olematuks teha. 19. sajandil kehtestati paljudes maades valitsejate võimu piirav **põhiseadus**. Parlamendi roll riigiasjade otsustamisel kasvas. Seisuslik ühiskond taandus aegamööda võrdsema ühiskonna ees ning senisest rohkem inimesi sai **rahva esinduskogude** valimistel osaleda. Need protsessid toimusid mõnikord revolutsioonide tulemusel, teinekord rahumeelse arengu teel. Iseseisvunud Ameerika riigid kuulutati juba iseseisvumisel enamasti vabariikideks. Euroopa suurriikides Suurbritannias ja Prantsusmaal ning ka mitmetes teistes maades oli 19. sajandi lõpuks valimisõigus laienenud kõigile meessoost kodanikele. Siiski ei toimunud need arengud sama kiirusega kõikjal Euroopas. Suurriikides Venemaal, Saksamaal ja Austria-Ungaris ei jõutud uusajal sellise riigikorrani, kus riigi poliitilise suuna peakujundajaks oleks rahvaesindus.

Põhiseadus

ehk konstitutsioon – riigi alusdokument, milles on määratletud inimeste põhiõigused ja riigi valitsemise korraldus

Rahva esinduskogu –

rahva poolt valitud seadusandlik kogu

Naised üldiselt valimistel osaleda ei saanud. Briti impeeriumi koosseisu kuuluval Uus-Meremaal said naised valimisõiguse 1893. aastal, kuid kandideerida siiski ei tohtinud. 1901. aastal moodustati kuuest Austraalia kolooniast Austraalia föderatsioon, millel oli Briti impeeriumis laialdane omavalitsus ehk dominiooni staatus. Austraalia esimene parlament tuli kokku 1902. aastal ning naistel oli õigus nii valida kui ka kandideerida. Juba eelnevalt said naised valimistel osaleda Lõuna-Austraalia (1895) ja Lääne-Austraalia (1899) kolooniates. Euroopas said naised esimesena valimisõiguse Vene impeeriumi koosseisu kuulunud Soomes 1906. aastal.

- Millised seisused olid keskajal? Millised sündmused mõjutasid seisuste kaotamist ja rahva suuremat osalemist riigielus?
- Arutle pinginaabriga, miks on vaja põhiseadust.

SÕJAD JA RAHU EUROOPAS

Euroopa kontsert –

*Viini kongressile järgnenud
rahvusvaheliste suhete süsteem
aastatel 1815–1853, mil Euroopa
suurriigid omavahel ei sõdinud*

Belle époque (pr 'ilus ajastu') –

*periood Euroopa ajaloos aastatel
1871–1914*

*Pariisi kesklinna kohvik, mida
külastasid jõukamad inimesed
(J. Béraud, 1889)*

Aastatel 1815–1853 peeti küll Euroopas mõningaid sõdu, kuid tolleaegsed suurriigid – Suurbritannia, Austria, Preisimaa, Venemaa ja Prantsusmaa – omavahel ei sõdinud. Napoleoni kukutamisele järgnenud rahvusvaheliste suhete süsteemi on nimetatud ka **Euroopa kontserdiks**. Euroopa kontserdi mõiste väljendab kujundlikult seda, et Euroopa suurriigid suutsid saavutada oma vastandlikes huvides kooskõla. Riikide valitsejaid ajendas ühist keelt otsima soov suruda alla ühiskondlikke liikumisi, mis nõudsid rahvaesinduste kokkukutsumist ja valitsejate võimu piiramist. Suurriikide omavahelise rahu perioodi lõpetas 1853. aastal puhkenud Krimmi sõda, milles Suurbritannia ja Prantsusmaa astusid Türgi toetuseks Venemaa vastu. Sellele järgnes veel mitu sõda, milles Euroopa suurriigid läksid omavahel vastamisi. 1866. aastal sõdis Preisimaa Austriaga ning 1870.–1871. aastal Prantsusmaaga.

Aastatel 1871–1914 ei pidanud Euroopa suurriigid omavahel sõdu. Seda perioodi tuntakse ka prantsusekeelse nimetusega **Belle époque**, mis tähendab ilusat ajastut. Nimetus sündis keset Esimese maailmasõja õudusi, mil eelnevale rahuperioodile vaadati igatsusega tagasi. Mõiste tekkis Lääne-Euroopas, kus sajandivahetusel

Pariisi maailmanäitusel
1900. a esitleti publikule
nii moodsat kunsti kui ka
huvitavaid leiutisi

arenes majandus väga kiiresti – sel ajal võeti igapäevaelus kasutusele laialdaselt uusi leiutisi ja üldine heaolu kasvas. See oli erakordselt kirev aeg ka kunstielus – just sel perioodil sündisid nii impressionism, kubism kui ka abstraksionism. Mõistet *belle époque* on ka kritiseeritud, kuna see on keskendunud jõukamale linnakodanlusele ning iseloomustab tegelikult väga vähe vaeste vabrikutöölise või maarahva elu.

- **Arutle, miks nimetati Napoleoni kukutamisele järgnenud rahvusvaheliste suhete süsteemi Euroopa kontserdiks.**
- **Miks tegid suurriikide valitsejad koostööd?**
- **Mida tähendab *belle époque*? Arutle, kas see nimetus õigustas ennast. Mis olid selle ajastu saavutused? Mis olid selle perioodi probleemid?**

2. Viini kongress

Viini kongress – Euroopa riikide kongress aastatel 1814–1815, mis kehtestas Napoleoni sõdade järgse rahvusvaheliste suhete süsteemi

Viini kongressi lõppakti esikaas

Nõupidamine Viini kongressil
(J.-B. Isabey maali järgi
graveerinud J. Godefroy,
19. sajandi algus)

Pärast Napoleoni kukutamist tulid paljudes riikides taas võimule Napoleoni sõdade ajal kukutatud valitsejad. Euroopa suurriigid püüdsid ära hoida revolutsioonide puhkemist ning suutsid aastakümneid omavahelisi sõdu vältida.

Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade ajal toimusid paljudes maades suured muutused. Napoleon tõstis oma sugulasi erinevate riikide valitsejaks ning muutis riikide piire. Euroopa oli rohkem kui kakskümmend aastat pea lakkamatus sõjas. Pärast Napoleoni võimult kukutamist 1814. aastal tuli Viinis kokku Euroopa riikide kongress. Selle eesmärgiks oli taastada revolutsioonieelne ühiskonnakorraldus ja kehtestada riikidevaheliste suhete süsteem, mis hoiaks ära uued sõjad. Sellele vaatamata osutusid Napoleoni võitnud riikide erimeelsused kohati sedavõrd suureks, et välistatud ei olnud ka omavahelise sõja puhkemine. Ühine keel leiti siiski kiiresti, kui Napoleon 1815. aasta märtsis uuesti Prantsusmaal võimu võttis. **Viini kongressi** lõppakt võeti vastu veel enne, kui Napoleoni väed sama aasta juunis Suurbritannia ja Preisimaa vägede poolt Waterloo lahingus lõplikult purustati.

Kongressil osalesid kõik Euroopa riigid, kuid kõrvale jäi Türgi, kellel samuti oli Euroopas suuri valdusi. Suurele esindatusele vaatamata langetati kõik olulisemad otsused tegelikult Venemaa, Austria, Preisimaa ja Suurbritannia omavahelistel läbirääkimistel. Eriti mõjujaks kujunes kongressi võõrustanud Austria välisministri **Klemens von Metternichi** (ametis 1809–1848) roll, mistõttu on kongressil kujunenud rahvusvaheliste suhete põhimõtteid nimetatud ka Metternichi süsteemiks ning Metternichi ennast kogu Euroopa välisministriks. Kuigi kongressi üheks eesmärgiks oli piirata teisi Euroopa riike vallutanud Prantsusmaa võimsust, kujunes Prantsusmaa siiski läbirääkimistel oluliseks osapooleks. Prantsusmaa pidi küll maksma sõja eest kahjutasu ja loobuma vallutatud aladest, kuid ei jäänud rahvusvahelistes suhetes isolatsiooni.

Klemens von Metternich
(T. Lawrence, 1815)

- **Nimeta Viini kongressi eesmärgid. Kas sinu hinnangul need eesmärgid saavutati?**
- **Miks leidsid suurriigid Viini kongressil kiiresti ühise keele?**
- **Arutle, milline olnuks Euroopa saatuse, kui Napoleon võitnuks Waterloo lahingu.**
- **Miks nimetati Klemens von Metternichi Euroopa välisministriks? Kas see nimetus on õigustatud?**

REVOLUTSIOONIEELSE OLUKORRA TAASTAMINE

Kongressil lähtuti põhimõttest, et Prantsuse revolutsiooni tagajärjel kukutatud valitsejadünastiad tuleb uuesti troonile seada. Prantsusmaa kuningana tunnistati revolutsiooni ajal hukatud kuninga Louis XVI venda **Louis XVIII**. Bourbonide võimu taaskehtestamist tunnistati samuti Hispaanias, kus 1813. aastal oli troonile tagasi saanud Napoleoni poolt maha võetud kuningas **Fernando VII**. Bourbonide võimu alla langes uuesti ka Napoli kuningriik, mis liideti Sitsiiliaga ja moodustas Itaalia suurima riigi, Mõlema Sitsiilia kuningriigi. Itaalia väiksemates riikides, Toscana ja Modena hertsogiriigis tulid uuesti võimule Habsburgid. Kuigi Rootsis oli 1809. aastal kukutatud

***Bourbonid** – suguvõsa, mille kuningad olid Prantsusmaa troonil aastatel 1589–1792 ja 1814–1830. Samuti on Bourbonid olnud võimul Mõlema Sitsiilia kuningriigis ja Hispaanias.*

***Habsburgid** – suguvõsa, mille esindajad olid uusajal Austria ja mitme teise Euroopa riigi valitsejad*

kuningas Gustav IV Adolf ning järgmisel aastal valitud uue kuninga troonipärijaks Prantsuse armee marssal **Jean Baptiste Bernadotte**, siis seal endise kuningadünastia võimu ei taastatud. Samuti ei antud paljudele Saksamaa väikeriikide endistele valitsejatele nende valdusi tagasi. Napoleon oli paljusid Saksa riigikesi ühendanud suuremateks riikideks ning Viini kongressil ei hakatud neid riike enam uuesti tükeldama. Seda enam, et suurriikide huviks oli ümbritseda potentsiaalselt ohtlikku Prantsusmaad tugevamate puhverriikidega.

Prantsusmaa taastati revolutsioonisõdade eelsetes piirides, mis tähendas, et ta pidi vallutatud alad naaberriikidele tagasi andma. Prantsusmaa oli endaga liitnud ka Madalmaad ning Viini kongressil moodustati sealse kunagise vabariigi asemele Madalmaade kuningriik. Sealjuures liideti kuningriigiga ka endised Austria Madalmaade valdused. Kongressil lubati tagada Šveitsi neutraalsus

Euroopa pärast Viini kongressi
1815. a

ning Prantsusmaa kagupiiril liideti Sardiinia (Piemonte) kuningriigiga Savoia. Lisaks eesmärgile taastada revolutsioonieelsed piirid ja moodustada Prantsusmaa ümber puhverriikide vöö, lähtusid suurriigid piiride paikapanemisel ka pelgalt oma territooriumi laiendamise huvidest. Nii näiteks oli Venemaa saanud Napoleoni heakskiidul endale Soome, kuid sellele vaatamata ei antud Soomet enam Rootsile tagasi. Kuna aga Rootsi oli sõdinud Napoleoni vastu, siis lubati Rootsile vastutasuks Norra. Norra oli enne kuulunud Taanile, kuid Taani oli olnud Napoleoni liitlane ning Norra kaotamine oli seega Taanile karistuseks. Lisaks mitmetele territoriaalsetele muutustele Euroopas määrati Viini kongressil ka mõningate kaugemate maade saatus. Nii sai Suurbritannia endale muuhulgas nii Kapimaa Lõuna-Aafrikas kui ka Tobago saare Lõuna-Ameerikas.

- **Arutle, kas Viini kongressi põhimõte, et kukutatud valitsejadünastiad tuleb uuesti troonile seada, oli mõistlik ja vajalik.**
- **Miks tahtsid suurriigid ümbritseda Prantsusmaad puhverriikidega?**
- **Millest sõltus Norra ja Taani saatus?**
- **Mida saavutas Suurbritannia Viini kongressil?**

TAGURLIKE JÕUDUDE VÕIDUKÄIK

Prantsuse revolutsiooni mõjul olid vabaduse ja võrdsuse ideed haaranud inimesi üle Euroopa. Süvenes rahulolematuse seisusliku ühiskonnakorra vastu, kus inimesed ei olnud seaduse ees võrdsed. Sooviti põhiseadusi, mis valitsejate võimu piiraksid, ning rahvaesindusi, mis riigivalitsemisel sisulist rolli mängiksid. Kartes uute revolutsioonide puhkemist, asusid valitsejad tegema selle nimel koostööd, et uuendusmeelsete ideede võidukäiku alla suruda. 1815. aastal loodi Vene keisri Aleksander I eestvedamisel Venemaa, Austria ja Preisimaa vahel **Püha Liit**, millega hiljem liitusid peaaegu kõik Euroopa valitsejad ning mille eesmärgiks oli kehtivat ühiskonnakorda ühiselt kaitsta. Viini kongressi järel oli tavaline, et kui mõnes riigis oli valitsejavastane ülestõus võidule pääsemas, siis saatsid teised riigid oma sõjaväe sellist liikumist maha suruma. Austria sõjavägi käis 1821. aastal purustamas ülestõuse Mõlema Sitsiilia kuningriigis ja Piemontes. 1823. aastal saatis Prantsusmaa oma sõjaväe Hispaaniasse, et toetada kuningas

***Püha Liit** – Venemaa, Austria ja Preisimaa vahel 1815. aastal loodud liit, mille eesmärgiks oli kaitsta kehtivat ühiskonnakorda, seista vastu uuendusmeelsetele ideedele ja takistada revolutsioonide puhkemist*

Vene ja Austria väed 1849. a
piiramas Komáromi linna, kuhu
varjusid ülestõusnud ungarlased
(B. Bachmann-Hohmann, 1849)

Fernando VII-t, kelle absoluutset kuningavõimu oli ülestõusu tagajärjel piiratud. 1849. aastal saatis Vene keiser sõjaväe Austria impeeriumis üles tõusnud ungarlaste vastu, kes olid oma vabariigi välja kuulutanud. Seega oli Viini kongressi tagajärjeks ka tagurlike jõudude võidukäik, mis pidurdas kodanikuvabaduste, põhiseadusliku korra ja demokraatlikumate valitsuste sisseseadmist Euroopas.

- **Mille nimel tegid Euroopa suurriikide valitsejad koostööd?**
- **Miks loodi Püha Liit? Kas see saavutas eesmärgi?**
- **Põhjenda, miks on Viini kongressi nimetatud tagurlike jõudude võidukäiguks.**

RAHU SUURRIIKIDE VAHEL

Rahu tagamisel oli Viini kongressil kujunenud rahvusvaheliste suhete süsteem suhteliselt edukas. Euroopas üritati hoida suurriikide vahel jõudude tasakaalu nii, et ükski riik teistest liialt võimsamaks ei muutuks. Viini kongressi järel ei peetud Euroopa suurriikide vahel ligi nelikümmend aastat ühtegi suuremat sõda. See ei tähenda siiski, et tegu oleks olnud täieliku rahu perioodiga. Suurt vastukaja kogu Euroopas leidis kreeklaste iseseisvusvõitlus Türgi vastu 1820. aastatel.